

Беларускі радыётэатр як адзін са спосабаў мастацкага выхавання моладзі

УЛАДЗІМІР ТРАПЯНОК

Тэма даследавання: прасачыць уплыў мастацка-драматычнага складніка ў вяшчанні Беларускага радыё на фарміраванне мастацкага густу падростаючага пакалення ад моманту з'яўлення радыё да нашых дзён; вылучыць асноўныя сродкі, з дапамогай якіх аўдыяпраграмы кіруюць працэсам развіцця духоўна багатай творчай асобы.

20-я гады мінулага стагоддзя застаюцца ў гісторыі беларускай мастацкай культуры перыядам вялікіх пераўтварэнняў, калі фарміраваліся, а таксама дзейнічалі розныя творчыя школы, аб'яднанні, разнастайныя накірункі і стылі. Гэта быў найцікавейшы перыяд для мастацкай культуры Беларусі, у які сфарміравалася глеба для эксперыментальных пошукаў твораў, умовы для арганізацыі цэласнай адукацыйнай

сістэмы¹. Адною з новых мастацкіх з'яў стала нараджэнне Беларускага радыё. Яго гісторыя пачалася 25 лістапада 1925 года. Прага да новага і нязведанага выклікала вялікую цікавасць з боку слухачоў. Радыус вяшчання быў спачатку невялікім, таму на дзяржаўным узроўні прынялі пастанову аб імгненным пашырэнні сеткі вяшчання па ўсёй краіне. Як вынік, даволі хутка радыё ператварылася ў магутны «інфармацыйны рупар» і стала ледзь ці не самым жаданым госцем у кожным беларускім доме. Сярод асноўных функцый вылучалася культурна-асветніцкая, выхаваўчая. Прычым, слухачоў падкупала даступнасць і лёгкасць пры ўспрыняцці інфармацыі, што выходзіла ў эфір. Цікавасць да праграм Беларускага радыё таксама глумачылася прагай непісьменнага, вясковага насельніцтва да самаадукацыі і развіцця. Ад 20-хвіліннага блоку вяшчання ў суткі Беларускае радыё за амаль 9 дзесяцігод-

¹ Пракапцова В. П., *Спасціжэнне майстэрства*, Мінск, МФЦП, 2006, с. 129.

дзяў ператварылася ў магутную разгалінаваную структуру, якая складаецца з двух агульнанацыянальных каналаў і 3 радыёстанцый.

Яшчэ ў першыя гады існавання айчыннае вяшчанне ўзяло актыўны курс на выхаванне свайго слухача. Займаючыся хатнімі справамі, працуючы ў майстэрні ці ў полі, можна было вельмі лёгка арыентавацца ў тагачаснай інфармацыйнай прасторы. Прычым, засваенне таго, што перадавалася, не патрабавала асаблівых намаганняў. Журналісты, зацікаўленыя ў папулярызаванні сваёй працы, звярнуліся да формаўтваральных сродкаў (слова, інтанацыя, паўза, гукі). Да таго ж, айчыннае радыё арыентавалася на прынцыпы работы Цэнтральнага (савецкага) радыё, а яно было цесна звязана з тэатралізаванай праграм: спачатку быў падзел «па галасах», калі інфармацыйную зводку агучвалі двое вядучых, загым да голасу пачалі даваць музычнае афармленне і шумы. Паступова адбывалася ўскладненне драматургічнай радыёкампазіцыі.

Шмат увагі ў айчынным эфіры першых дзён надавалася музычнаму вяшчанню. Нездарма праз некалькі гадоў на Беларускам радыё з’явіўся ўласны аркестр. Часта ў студыі запрашалі паэгаў, якія чыталі свае вершы. І гэта стала першай ластаўкай літаратурна-драматычнага вяшчання. Моладзь, такім чынам, атрымала магчымасць пачуць класікаў і далучыцца да іх творчасці. Паступова радыё становілася паўнаважасным членам сям’і, паколькі атмасфера даверу і цеплыні голасу вядучых прываблівала да прыёмнікаў слухачоў розных пакаленняў.

Што да драмы ў эфіры, дык наша краіна адставала ад Цэнтральнага радыё СССР і станцый

свету. Запіс першай радыёп’есы ажыццявілі ў Англіі ў пачатку 20-х гадоў мінулага стагоддзя. У другой палове 1920-х першая трансляцыя спектакля адбылася на маскоўскай хвалі. Праўда, перадача была прынята непрыязна, але не з боку моладзі, таму што праз радыё тэатральнае мастацтва становілася агульнадаступным, што не магло не зацікавіць прагрэсіўную частку насельніцтва. Так, у газеце “Новости радио” за 1926 года змяшчалася аб’ява пра камедыю М. Гоголя “Рэвізор”, у якой расказвалася пра супярэчлівыя адносіны да перадачы драмы па радыё. Аўтары звярталіся да чытачоў з прапановай дадатковага абмеркавання справы².

Насуперак няўпэўненасці і рознагалоссям, спектакль прагучаў. Гэта быў сапраўдны “рэвалюцыйны прарыв”, які адкрываў новыя магчымасці ў вяшчанні – і тэхнічныя, і творчыя, а слухачам, маладым, у прыватнасці, падарыў унікальны шанс далучыцца да тэатральнага мастацтва, не выходзячы з дому.

Зразумела, каб выйсці на годны ўзровень, спатрэбіўся час плённай працы і пошукаў. Акцёры, якія спрабавалі сябе ў новай якасці, жаліліся, што ім не хапае публікі, таму ў студыю запрашалі некалькі дзясяткаў чалавек, якія не заміналі запісу, але, як аказалася, асабліва і не дапамагалі выканаўцам. Таксама з’явілася новае паняцце “боязь мікрафона”: артысты, здольныя заварожваць поўную глядзельную залу сваім голасам і пластыкай, не маглі разняволіцца перад мікрафонам, выйсці на пэўны эмацыйны “градус” у раскрыцці характару. Радыё патрабуе ад акцёра іншых намаганняў, чым на сцэне: сабранасці, большай унутранай работы, бо мікрафон занадта адчувальны да праўды. Але перыяд адаптацыі працягваўся нядоўга.

Варта звярнуць увагу на працу дыктараў. На гэтыя пасады абвешчаўся конкурс сярод мала-

² Шерель, А. *Рампа у мікрафона: Тэатр і радыё: пути взаимного влияния*. Москва, Искусство, 1985, с. 58.

дых і таленавітых людзей з акцёрскімі здольнасцямі, прыгожым голасам і харызматычнасцю. Так, пасля жорсткага адбору на Беларускае радыё прыйшлі Ілья Курган, які пасля стаў “залатым голасам” айчыннага радыё; Тамара Бастун, якая першай у эфіры прамовіла: “Гаворыць Мінск!”; Марыя Захарэвіч, якая і сёння працягвае супрацоўнічаць з Беларускаім радыё. Праца ля мікрафона маладых апантаных вядучых падштурхоўвала многіх юнакоў і дзяўчат імкнуцца ў гаворцы быць падобнымі да герояў радыёхвалі.

Годам нараджэння беларускага радыётэатра можна лічыць 1934, калі на вуліцы Інтэрнацыянальнай у Мінску пачала функцыянаваць студыя для запісу спектакляў. Паказы праходзілі ў актавай зале будынка, дзе цяпер знаходзіцца кінатэатр «Перамога». На першыя спектаклі прыходзілі гледачы.

Стойкасць радыё нерадаў тэатр, якому не раз прарочылі заняпад. Ён таксама падзяліўся яшчэ адным важным законам – не чытаць, а раскадваць. Уменнем “размаўляць” са сваімі слухачамі, быць пачутым і зразумелым, радыё абавязана Канстанціну Станіслаўскаму. Ён верыў, што голас акцёра здольны выказаць глыбіню пранікнення ў драматургічны матэрыял і яскравасць мастацкіх сродкаў, адабраных для стварэння персанажа. Хаця сам рэфарматар тэатра ніколі не запісаўся для радыё. І мікрафон ён называў “д’ябальскай машынай”³.

30-я гады мінулага стагоддзя можна таксама назваць рэфарматарскімі ў тэатральнай радыёсправе. Змены закранулі падрыхтоўку літаратурнага сцэнарыя. З’явіліся радыёверсіі, адаптацыі спектакляў для эфіру. Літаратурную аснову (твор) спачатку раскладвалі на тэатральную інсцэніроўку, а затым перапрацо-

ўвалі ў адпаведнасці з патрабаваннямі ўспрыняцця на слых. З гэтага моманту п’еса для радыё пачала ўспрымацца не як паўфабрыкат, а ёмкая літаратура, багатая на вобразы. Яшчэ адным новаўвядзеннем стала роля Вядучага, які чытаў аўтарскія рэмаркі. Праўда, для перадачы змены настрою гэтага персанажа недастаткова, таму акцёры і рэжысёры вымушаны былі ствараць адпаведныя мізансцэны, каб слухач пераканаўся ў рэальнасці таго, што адбываецца ў студыі, і пачуў унутраную змену героя. Удасканальваўся і тэхнічны бок. Прыйшла новая форма працы са спектаклямі – мантаж. Гэта дало магчымасць рабіць дублі пры запісе, трансфармаваць запіс са сцэнічных падмостваў па законах успрыняцця на слых, а таксама напаўняць спектаклі новымі выразнымі сродкамі. Так поруч са словамі, інтанацыямі, паўзамі пачалі выкарыстоўваць музыку і шумы. Афармленне п’естаноўкі стала не менш важным за гукі, якія нараджаліся ў галасавым апарате выканаўцы. Дарэчы, гукавыя, шумавыя эфекты ўспрымаюцца мозгам у 5 разоў лепш, чым звычайнае слова.

З’яўленне тэлебачання ў 1956 годзе не стала перашкодай для творчага працэсу на Беларускаім радыё. Прынцып “лепш раз убачыць, чым сто разоў пачуць” бытаваў зусім нядоўга. У пачатку 1970-х, калі “блакітныя экраны” задаволілі першасны інтарэс публікі, спецыялісты прыйшлі да высновы, што тэлепраграмы ніяк не ўплываюць на цікавасць да радыё.

Асновай для любой п’естаноўкі з’яўляецца літаратура. Супрацоўнікі рэдакцыі літаратурна-мастацкага вяшчання Беларускага радыё з першых дзён працы пры выбары твора звярнуліся да бяспроігрышнага варыянта – класікі, што не магло не спадабацца маладому пакаленню, тым больш, што некаторыя творы, якія выходзілі ў эфір, былі ўключаны ў праграмы на-

³ Шерель. 1985, с. 94.

вучальных устаноў. Па сутнасці, гэта стала першым крокам да з'яўлення папулярных у наш час сярод моладзі "аўдыякніг".

За амаль 90 гадоў вяшчання фонды Беларускага радыё папоўніліся ўнікальнымі і адметнымі літаратурна-мастацкімі запісамі. Умоўна іх можна падзяліць на некалькі раздзелаў: паэтычны радыётэатр, апавадванні беларускіх і замежных пісьменнікаў, дзіцячы радыётэатр і радыёспектаклі (вяршыня радыёвытворчасці).

Паэтычнае слова трансліравалася ў беларускім эфіры амаль з першых дзён з'яўлення радыёхвалі. Апроч лірыкі класікаў і сучасных паэтаў, на родную мову перакладаліся творы аўтараў іншых савецкіх рэспублік. Ад чыстага запісу, калі гучаў толькі голас выканаўцы, рэдакцыя перайшла да стварэння літаратурна-музычных кампазіцый. Прычым, па змесце многія кампазіцыі ўлаўлівалі настроі і душэўныя перажыванні маладых, што не магло не адбіцца на зацікаўленасці радыёэфірам маладога слухача. Найбольш плённым перыядам для стварэння літаратурна-музычных кампазіцый сталі 1990 – 2000 гады. У гэты час Беларускае радыё, як і ўся краіна, перажывала рэформы – спынены абавязковы абмен радыёспектаклямі з іншымі рэдакцыямі, змяніўся фармат вяшчання – ад вялікіх палотнаў эфір стаў сегментаваным. Рытмы сучаснага жыцця пачалі дыктаваць умовы і для аўдыяпрасторы.

Стварэнне музычна-паэтычных кампазіцый на цяперашнім этапе амаль спынена. Першы нацыянальны канал, з якога пачыналася радыёвяшчанне ў краіне, прытрымліваецца прынцыпу "аператыўнасць, масавасць, даступнасць" і з'яўляецца, у асноўным, інфармацыйным. Папулярызатарам нацыянальнай і сусветнай культуры стаў канал "Культура". Значнае месца ў яго эфірнай сетцы займае, так званы, "літара-

турны тэатр" – агучванне тэкстаў з накладаннем гучаў і музыкі. На сённяшні дзень на хвалях канала "Культура" асобнымі праграмамі ідуць чытанні твораў айчынных і замежных пісьменнікаў: класікаў і сучаснікаў. Гэта дае магчымасць маладому пакаленню знаёміцца з творамі шляхам праслухоўвання. Асноўны прынцып адбору літаратуры – актуальнасць, мастацкія вартасці і значнасць твора, што прываблівае да эфіру маладых слухачоў. У век інфармацыйных тэхналогій і хуткапыннасці часу школьнікі і студэнты па-ранейшаму маюць магчымасць знаёміцца з праграмай літаратурай, не адрываючыся ад іншых заняткаў. Зразумела, гэта не спрыяе ўдмуліваму засваенню тэкстаў, але развівае жаданне звярнуцца да першакрыніцы ўпадабанага твора, пачутага па радыё.

Праца з літаратурай з'яўляецца традыцыяй Беларускага радыё. У розныя гады ў выкананні найлепшых артыстаў краіны гучалі апавадванні, аповесці, раманы айчынных пісьменнікаў: Івана Чыгырынава, Валянціны Коўтун, Алены Васілевіч, Івана Шамякіна, Васіля Быкава, Янкі Сіпакова, Уладзіміра Караткевіча і іншых. Багаты спіс агучаных твораў замежных аўтараў: Уільяма Шэкспіра, Франсуазы Саган, Оскара Уайльда, Джэрэма Клапкі Джэрэма, Яраслава Гашэка, Чарльза Дзікенсана, Рамэна Ралана, Гі дэ Мапасана. Стывена Кінга, Джозэфа Рэдзьярда Кіплінга, Джэка Лондана, Пэдра Кальдэрона, Антуана дэ Сент-Экзюперы, Джона Галсуорсі, Эмілія Залы, Джані Радары, Астрыд Ліндгрэн, Карла Гоцы, Жана-Батыста Мальера, Уільяма Сомэрсэга Мозма, Эрнста Тэадора Амадэя Гофмана, Артура Конан Дойла і іншых.

Сярод класікаў рускай літаратуры, чые творы ў выглядзе радыёспектакляў захоўваюцца ў фондах – Антон Чэхаў, Канстанцін Паўстоўскі, Мікалай Някрасаў, Іван Бунін, Міхаіл Зошчанка, Барыс Васільеў, Фёдар Дастаеўскі, Аля-

ксандр Пушкін, Аляксандр Астроўскі, Аляксандр Купрын, Аляксандр Грыбаедаў, Самуіл Маршак, Міхаіл Салтыкоў-Шчадрын, Мікалай Гогаль, Аляксей Талстой, Максім Горкі, Міхаіл Лермантаў, Іван Тургенеў, Леў Талстой, Васіль Шукшын і іншыя.

Радыеверсіі тэатральных спектакляў, пастаноўкі ў студыі, а таксама абменныя запісы з краін былога Савецкага Саюза – усё гэта з’яўляецца бяспечным скарбам беларускай радыедрамы. Зразумела, моладзь абірае для праслухоўвання матэрыял, які адпавядае сучаснасці.

Некаторым пастаноўкам, якія і сёння выходзяць у эфір, больш за 60 гадоў. Так, у 1950 створана радыеверсія спектакля Нацыянальнага акадэмічнага тэатра імя Янкі Купалы “Канстанцін Заслонаў” (рэжысёр Канстанцін Саннікаў). У 1951 годзе запісаны спектакль Купалаўскага тэатра паводле п’есы народнага пісьменніка Беларусі Кандрата Крапівы “Хто смяецца апошнім”. У 1952 фонды радыепапоўніла камедыя Янкі Купалы “Паўлінка”. Гэта візітоўка галоўнага тэатра краіны, якой адкрываюць тэатральныя сезоны, рэпертуарны спектакль. Радыеверсія захавала галасы зорнага складу выканаўцаў: народных артыстаў Раісы Кашэльнікавай, Уладзіміра Дзядзюшкі, Лідзіі Ржэцкай, Глеба Глебава, Івана Шацілы, Барыса Платонава. У фондах радые шмат запісаў спектакляў другога па важнасці тэатра краіны – Нацыянальнага акадэмічнага тэатра імя Якуба Коласа. У прыватнасці, з 1955 года Беларускае радые захоўвае візітоўку Коласаўскай трупы – “Несцерку” паводле Віталія Вольскага. Як і купалаўская “Паўлінка”, гэта пастаноўка належыць да самых выдатных здзяйсненняў беларускага тэатральнага мастацтва. Яе афіцыйная прэм’ера адбылася падчас гастроляў тэатра ў Петразаводску ў пачатку чэрвеня 1941-

га года. Пасля Вялікай Айчыннай вайны спектакль аднавілі, і ён да сённяшніх дзён ідзе на сцэне ў Віцебску. У 1999 годзе на радые запіс адрэстаўравалі, і ў нашы дні яго ўключаюць у эфір. Так, моладзь мае ўсе шанцы слухаць творы, якія сталі класікай жанру.

Рэдакцыя літаратурна-мастацкага вярчання, якая некалі дзейнічала на Беларускам радые, не абмінала ўвагай і нацыянальную фальклорную спадчыну. Традыцыі, якія існавалі не адно стагоддзе, перадаваліся слухачам-сучаснікам, адпаведна, захоўвалася пераемнасць пакаленняў. Напрыклад, у 1958 годзе запісаны спектакль Рэспубліканскага тэатра юнага гледача “Папараць-кветка” паводле твора Івана Козела, а ў 1978-м – радыепастаноўка “Дар ляснога цара”. Асновай для шэрагу пастацовак паслужылі народныя казкі, з якімі кожны сустракаўся яшчэ ў дзяцінстве.

Дзіцячы радыегэатр. Яго гісторыя налічвае паўстагоддзя. Некалі існавала адпаведная рэдакцыя, якая апроч пазнавальных праграм, займалася і выхаваннем мастацкага густу ў маленькіх праз літаратуру. Для юных слухачоў таксама запісваліся вершы, апавяданні, ставіліся спектаклі. У прыватнасці, сёння ў фондах Беларускага радые захоўваюцца запісы пачатку 1960-х гадоў: апавяданні народнага пісьменніка Беларусі Янкі Брыля “Ліпа і клёнік”, “Жыў-быў вожык”; радыепастаноўкі паводле аднайменнай казкі Алеся Якімовіча “Лянога і Краіна Мурлындыя” паводле аднайменнай казкі Аляксея Кірносавы. Для самых паграбавальных слухачоў з вялікай адказнасцю і дасканаласцю пісаліся казкі, інсцэніраваліся апавяданні аўтараў розных краін у перакладзе на беларускую мову, адаптаваліся для эфіру спектаклі, запісаныя ў Тэатры юнага гледача, Дзяржаўным тэатры лялек. Радые выконвала бацькоўскую функцыю – чытанне літаратуры

ўслых. І хаця радыёхваля не магла замяніць жывога выканання маці ці бацькі, яна паспяхова падмяняла іх, а таксама прывівала юным слухачам цікавасць і любоў да кнігі. У фондах захоўваюцца радыёкампазіцыі спектакляў, створаных паводле твораў Ханса Крысціана Андэрсена, Самуіла Маршака, Міхася Лынькова, Змітрака Бядулі, Астрыд Ліндгрэн, Якуба Коласа, Уладзіміра Караткевіча, Шарля Перо, Аляксандра Пушкіна і іншых.

Але зараз у трансляцыі дзіцячага радыётэатра назіраюцца канкрэтныя недахопы:

- новыя спектаклі для дзяцей не запісваюцца,
- фондавыя запісы для маленькіх гучаць вельмі рэдка,
- Беларускае радыё запісвае для малеч толькі казкі.

Па сутнасці, дзеці абдзелены ўвагай. Увогуле, у эфіры Беларускага радыё не хапае праграм, разлічаных на дзіцячую аўдыторыю. Магчыма, прычыны гэтага тлумачацца:

- наяўнасцю вялікай колькасці тэлеканалаў для дзяцей,
- адсутнасцю фінансавай падтрымкі,
- адсутнасцю прафесіяналаў.

Не ўсё гладка і аптымістычна ў сучасным радыётэатры для дарослых. У нашы дні Беларускае радыё займаецца, у асноўным, перапісам і аднаўленнем фондаў. Рэдка вядуцца запісы ў мінскіх тэатрах. Стварэнне спектакляў у студыях Дома радыё практычна зведзена да нуля. Апошняя на сённяшні дзень работа (таксама паводле класікі айчынай літаратуры) – радыёспектакль у дзвюх частках па аднайменнай гістарычнай драме Уладзіслава Сыракомлі “Магнаты і сірата. Соф’я, князеўна Слуцкая”, запісаны ў 2011 годзе да 425-годдзя з дня нараджэння беларускай святой Сафіі Слуцкай. У галоўных ролях – артысты Купалаўскага тэа-

тра, рэжысёр-пастаноўшчык – Алег Вінярскі. Цікавы гэты спектакль для моладзі тым, што падзеі мінуўшчыны застаюцца актуальнымі, дыялогі, напісаныя некалькі стагоддзяў таму, гучаць па-сучаснаму, мова і інтанацыі акцёраў блізкія сучаснай моладзі.

За час існавання Беларускае радыё назапасіла найбагацейшы фонд з твораў айчынных і замежных аўтараў. Паводле літаратурных крыніц, выкарыстаных для айчынных радыёпастановак, у свеце знята нямала фільмаў, пастаўлена спектакляў, напісана музыкі, што сведчыць пра іх высокі мастацкі ўзровень. Найлепшыя акцёры розных пакаленняў, якія бралі ўдзел у “ажыўленні” твораў на Беларускам радыё, у сваёй працы ля мікрафона спавядалі прынцыпы сістэмы Канстанціна Станіслаўскага, па якой у навучальных установах Беларусі рыхтуюць будучых акцёраў. Аднавядна, праз праслухоўванне радыёспектакляў маладыя людзі падсвядома набываюць першыя акцёрскія навывкі, неабходныя ў творчых прафесіях.

Пастаноўкі ажыццяўлялі прафесійныя рэжысёры і гукарэжысёры. Пра высокі ўзровень айчыннага радыёпрадукту сведчаць перамогі на ўсесаюзных радыёконкурсах. Праўда, з гадамі пэўны працэнт пастановак страціў сваёй актуальнасці з-за наігранасці, штучнасці галасавой падачы, а таксама з-за тэм, што даўно выжылі сябе.

Надзвычай запатрабаваны сёння “літаратурны тэатр”: чытанні перад мікрафонам. У студыю па-ранейшаму запрашаюць аргыстаў вядучых тэатраў краіны – Нацыянальнага акадэмічнага тэатра імя Янкі Купалы, Нацыянальнага акадэмічнага рускага драматычнага тэатра імя Максіма Горкага, Рэспубліканскага тэатра беларускай драматургіі. Спектаклі з фондаў гучаць у эфіры двух агульнанацыянальных ра-

дыёканалаў па выхадных, гэта зручны час для праслухоўвання моладдзю, наколькі па буднях многія з маладых вучацца.

Прыцягальнасць радыётэатра, як і радыё ў цэлым, палягае ў непасрэдным звароце да слухача. Эфір, незалежна ад зместу, разлічаны на актывізацыю мыслення асобы. Навукова даказана, што наяўнасць аднаго раздражняльніка (на радыё ён гукавы) патрабуе ад мозгу большай працы, чым пры існаванні некалькіх⁴. З гэтага вынікае, што пасля праслухоўвання твораў на радыё ідзе разняволенне фантазіі слухача, а гэта спрыяе пашырэнню пачуццёвай гамы асобы, незалежна ад узросту.

Радыё, перш за ўсё, звяртаецца да чалавечага ўяўлення і стымулюе яго. Уяўленне адыгрывае асноўную ролю ў многіх псіхічных працэсах чалавека: памяці, мадэляванні сітуацый, планаванні, творчасці. Нездарма вядомы рэжысёр савецкага радыё Роза Ёфе некалі сказала: “Слухаючы – бачыць”. Адпаведна, праслухоўванне радыёхвалі і, у першую чаргу, літаратурна-драматычных праграм дапамагае моладзі развівацца творча, інтэлектуальна.

УЛАДЗІМІР ТРАПЯНОК

Трапянок Уладзімір Анатольевіч – загадчык аддзела навін культуры канала «Культура», акцёр, рэжысёр, выкладчык. Удзельнік рэспубліканскіх і міжнародных канферэнцый. Асноўныя публікацыі: «Тэатр у эфірнай прасторы Беларусі: гісторыя, сучаснасць, перспектывы», «Матывы беларускага фальклору ў пастаноўках айчыннага радыётэатра», «Беларускі радыётэатр і творчыя партрэты сучаснікаў: Алег Вінярскі», «Беларускі радыётэатр у XXI стагоддзі», «Перыяды станаўлення і развіцця тэлэтэатра Беларусі: ад першых дзён да нашага часу».

⁴ Шерель, 1985, с. 141.